

Eğitim ve Kültür İlişkisi-Eğitimde Kültürün Hangi Boyutlarının Genç Kuşaklara Aktarılacağı Kaygısı

The Relationship Between Education and Culture- The Worry as to What Cultural Dimensions are to be transmitted to the Young Generation in Education

Gürcan ÜLTANIR

Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Bolu-TÜRKİYE

ÖZET

Kültür ve eğitim kavramları, eğitimle ilgili literatürde birlikte yer alırlar. Eğitim tanımlan yapılırken ve okulun görevleri açıklanırken, kültür tanımından yararlanılır. Kültür elementleri genç kuşaklara eğitim aracılığıyla aktarılırlar. Buradaki makalede, kültürün tanımlarında kullanılan kavramlar üzerinde durulmuştur. Bu kavramlar ile kültür elementleri arasındaki ilişkiler açıklanmıştır. Genç kuşaklara verilmesi gerekli olan kültür boyutlarının neler olduğu anlatılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Stereotip, uyum örnekleri; topluma uygun tanımlayıcı davranış örnekleri; bilinçli davranışlar, tanımlayıcı örnekler, sosyal roller, anlam haritaları, yabancı kalma, kimlik oluşumu

ABSTRACT

The concepts of the culture and education exist in the related literature together. While defining education and explaining the functions of schools, the definition of culture is used. Cultural elements are transferred by means of education in this article, the concepts that are used the definitions of culture are dealt with. The relations these concepts and cultural elements have been explained. What the cultural dimensions to be given to the young generation are explained.

Key Words: Stereotype, the examples of adaptation, the examples of definitive behavior are suitable to society, conscious behaviors, definitive examples, social roles, the maps of the means, being foreign, identity development

1. Giriş

Eğitim kavramı tanımlandığında (Ertürk, 1972), okulun görevi sorulduğunda (Varış, 1994), pedagoji prensipleri doğrultusunda içerik tespitleri yapıldığında (Becker, 2001), Öğrenme Psikolojisinde yer alan "ileriye ve geriye ket vurma" (Ültanır, 1997) sebepleri ve içeriksel konu taksonomilerin ve öğrenme matris boyutları (Ültanır, 2000) sıralandığında, kültür kavramı sürekli ön plâna çıkmaktadır. Bunlardan hareketle, program düzenleme sürecine yönelen felsefe, sosyoloji, psikolojik tedbirler ve Kültür bileşkelerini gösteren eğitim programının temelleri başlıklı işlem şemasında (Varış, 1994) yine bu temel kavram kendisini göstermektedir. Bu şemada felsefî ve sosyolojik ölçütler ilişkisi içerisinde kültür öğeleri (gerekli ortak kültür olarak) yer almaktadır. Örneğin; toplumun hedefleri, toplumsal yararlar, sosyolojik, ekonomik ve teknolojik değişme gibi.... Gelişim ve Öğrenme Psikolojisinde önerilen öğrenme ve öğretme tedbirleri, kültürel öğelerle (Oaerter and Montada, 2002) kesişme durumundadır.

Kültür kavramı, ne yazık ki, ülkemizdeki kitle haberleşim araçları tarafından genelde çok dar anlamda kullanılmaktadır. Bu anlam daha çok güzel sanatlarla kısıtlanmaktadır. Örneğin bir sergi açılımı, bir konser, bir folklor gösterisi veya benzeri bir eylem, dar anlamda, genel kültür kavramıyla özdeşleştirilmeye zorlanılmaktadır. Bu kısır döngüye bağlı kalarak ayrıca, bazı tür sergi veya konser ve konferansların yapıldığı merkezlere yine "Kültür Merkezi" adı verilmektedir. Yani Avrupa dillerinde "Auditorium" (kulağa yönelik mekân) anlamındaki yerler için ülkemizde Kültür Merkezi ismi sanki kasten (!) kullanılmaktadır. Ayrıca halk arasında sıkça kullanılan diğer bir yanlış ifade de bu kavramın insanlarımız arasında ne kadar az tanındığını göstermektedir: "kültürlü insan" veya "Bu kişi çok kültürlü" (yani görgülü, bilgili anlamında) gibi.

Kültürle ilgili bir tanımın yalın bir cümle içinde verilmesi, kavramın içerdiği yapıya yine kısıtlama getirmektedir. Bu tanımlar içerisinde tüm öğeleri özetleyerek kapsayan ve ret edilemeyecek tek açıklama "onun bir yaşam biçimi" oluşudur (Varış, 1994). Ancak bu tanım, yine açıklamaya muhtaç bir yapıyı ortaya koymaktadır. Yani "yaşam" ve "biçim" gibi.

2. Araştırmanın Önemi

Kültürün eğitim üzerindeki etkisini görüldür hâle sokabilmek için, buradaki çalışmaya, kültürle ilgili açıklamalar getirilmiştir. Yalnızca tanımla yetinilmeyerek, kültür öğeleri tespit edildikten sonra öğeler arasındaki örgütlülüğün birey insanda ve kolektif yaşamdaki zorlayıcı yapılanmaları tartışılmıştır.

Kültür öğeleri, eğitim açısından önemlidir. Çünkü kuşaklardan kuşaklara aktarılma ve kültürü canlı hâlde tutma işlevi okula, daha geniş anlamıyla eğitim örgütlerine verilmiştir.

3. Yöntem

Buradaki çalışma aşağıdaki soru cümlesi etrafında yapılmıştır:

Eğitim yoluyla sene kuşaklara aktarılacak kültür öğeleri ana başlıklar altında neler olabilir?

Bu soruyu yanıtlamaya çalışırken, şu alt basamaktaki sorulara verilecek yaklaşımlara dayanılacaktır:

1. Kültür geniş kapsamıyla nasıl tanımlanabilir?
2. Kültür tanımında geçen temel kavramlar nelerdir ?
3. Temel kavramlar ile alt kavramlar tanıma yönelik nasıl bir örgütlülük sergilemektedir?
4. “Yabancı” olma / kalma tehlikesi nedir ?

Buradaki çalışma bir literatür tarama çalışması niteliğindedir.

4. Kültür Tanımı ve Öğeler Arası İlişkiler

Aşağıda kültürün çeşitli tanımları ile kültür öğeleri, soru cümlelerine göre açıklanmaktadır.

4.1.Yukarıda geçen birinci soruya ilgili literatürlerde şu şekilde cevaplar verilmiştir:

"Kültür sözcüğü ne anlam içerir?" ve "Bu başlık altındaki bir seminerde hangi konuların olmasını beklerdiniz?" soruları 2002-2003 öğretim yılı kış yarıyılında Hannover Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yetişkinler Eğitimi Bölümü öğrencilerine sorulmuş ve aşağıdaki anahtar sözcüklerle cevaplar alınmıştır. Bu anahtar sözcükler aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi üç boyutta sınıflandırılabilir:

Kültür	Yabancı	Eğitim
Kültür nedir ? Neler kültür kavramına dahildir? Kültür içerisinde kültürler bulunabilir mi? Bunlar nasıl birbirlerinden ayrılırlar? Kimlik nedir ? Alman kültürü, Türk kültürü ? Yüksek öğretim kültürü ? Kendi dinin ve yabancı dinin görüntüsü ? Gelenekler, görenekler ve töre?	Korku? Streotip ? Klişeleşmiş unsurlar ? Çatışma ? Yabancı niçin yabancısıdır ? Kim ve ne yabancısıdır ? Karşılıklı kültürlerin birbirleri üzerindeki etkileri nelerdir ?	Eğitim sistemi ? Eğitim hedef ve içerikleri Öğrenmede ön koşullar Okulda yabancı olmak

Bir unsurun varlığını hissedebilmek için onun benzerinin veya zıddının ele alınıp, kendisi ile karşılaştırılması, insanın temel yaklaşımıdır. "Ben yaşlı mıyım?", "Şişman mıyım?", "Ten / saç rengim farklı mı? " gibi yalın soruların yanıtlarını bulmak için bile karşılaştırmaya gidilir. Çünkü karşılaştırma bir ölçüt getirme işlemidir. Bu açıdan bakıldığında yukarıdaki tablonun kendi kültür kavramını açığa koymak için yabancı kavramıyla karşılaştırdığı görülecektir.

Manfred Hohmann' in (1983) kültürü açıklama ve sistemleştirme çalışmaları, bu kavrama yapı kazandırmaktadır. İnterkültürel eğitimle ilgili tartışmaların başladığı dönemlerde Almanya'da Hohmann, kültür kavramına açıklık getirecek bu kuramsal çabaları interkültürel pedagoji olarak tanımlamakta ve kültür kavramını şu şekilde özetlemektedir:

"Fransız strukturalist düşünce altında M.Rey'in (1979) kültürü, semboller sistemi olarak anlamasını değerli bir düşünce olarak buluyorum. Bu sistem, iletişimi ve karşılıklı etkileşimi yapılandırmakta ve bu sistem içerisinde kültür tanımı, kültürler arasındaki değişimde çatışma çıkartıcı bir görev üstlenmektedir. Rey, bu anlayıştan hareketle aşağıdaki görevlerle tanımlanabilen pedagojik bir tasarım geliştirmektedir: Kültür ön koşullu streatiplerin aşılması, kültürler arası açık bir diyaloga giriş, başkalarından deneyim kazanmak suretiyle ben-kimliğinin gelişimi, karşıt anlayışların uyandırılması, kültürel değişimlerle zenginleşme "(Hohmann, 1983b)

Yukarıdaki açıklama kültür kavramının tanımlanmasına yardımcı olacak bazı temel öğeleri ortaya koymaktadır. İki temel öge olan streatip ve kimlik tespitinin kültürle ön koşullu olduğunu göstermektedir. Hohmann, endüstrileşme sürecinde ortaya çıkan birey ve toplum ile, içine gelinen toplum, göçmen arasındaki çatışmayı, rasyonel yolla çözecek interkültürel çalışmalarda kullanılan kültür tanımına girmektedir. Streatipler, peşin hükümlerle kabul edilen belli insan gruplarına yönelik genelleyici tanımlardır. Streatiplere yönelik bakış açısı kültürü oluşturan ufuk çizgilerini belirginleştirir. Bu açıklamadan hareket ederek şu yaklaşımlara gidilebilir:

Kültür, semboller sistemidir; ancak bu sistem, yorumlama, ifade ve uyum örneklerinden oluşmaktadır. (Nieke, 2000)

Buradaki sistem tanımı farklı kavramların açıklanmasını gerekli kılmaktadır. Aynı şekilde sembol sözcüğü de hem soyut hem de toplum içerisindeki somut unsurlara boyut oluşturmaktadır.

Greverus (1982) kültür kavramının tanımını aşağıdaki şekilde yapmaktadır:

"Kültür, insanın bir organizma ve bir tür olarak hayatta kalabilmek için, değiştirerek ve biçimlendirerek dış ve iç doğaya dahil olma potansiyeldir. İnsan, bu süreç içerisinde kendi çevresinden hareketle ve bu çevreyle ilgili olarak araçlar ve değerler yaratır. Bu araç ve değerler, değişen dünya koşullarına göre bunlardan uzaklaşmak gerekinceye kadar, kurumsallaşmalarla ve geleneklerle bağıntılıdır. Kültür, insanın icra ettiği tüm alanları kapsar. Yani, materyallerle ilgili yaşam güvencesinden hareket ederek, sosyal yaşam düzenleri üzerinden geçip, estetik ve değerlere uyumlandırılmış çevre şartlarına kadar uzanır." (s.24)

Greverus'un tanımıyla yukarıda verilen Rey'in tanımında geçen sembollere daha geniş kapsamlı bir anlam verilmiş olmaktadır. Sembollerin oluşturulması sebebi ise bir "varoluş savaşı"na dayanmaktadır. Değişen öge, bu sembollerle birlikte dış ve iç doğadır. Bundan hareketle kültüre "doğaya hükmetme potansiyeli" olarak anlam yükleyip yaklaşmak gerekmektedir. Ayrıca bu açıklamada "araçlar ve değerler" ilişkisine değinilmekte, ama bu ilişkinin üretimsel sonucuna değinilmemektedir.

Horst Reimann, sosyoloji perspektifinden hareketle bu tartışmaya şu şekilde değişik bir boyut getirmektedir (Reimann, 1986):

"Geniş anlamda kültür sözcüğünden, tipik davranış örnekleri ve uyum örnekleri anlaşılmalıdır. Bu örnekler, standart temeller üzerinde üretilen maddî dayanaklara dahil olmak üzere; giyinme, oturma (ikamet etme) biçimleri, aygıtlar, makineler gibi bireysel ve kolektif gereksinimlerin karşılanmasına değin evrenin mevcudiyetine yol gösterir ve belirler."

Bu tanımın davranış ve uyum örneğinden ne anlaşılması gerektiğini olabildiğince kapak bir şekilde açıklamasının yanı sıra, bazı temel unsurları verdiği görülmektedir. Bunlar kolektif ve bireysel davranım biçimleridir. Kolektif bir gruba aidiyeti belirtirken, bireysellikte bir gruptan gelen unsurlarla örülmüş bir kimliği sergilemektedir. Bunların yanı sıra üretilmiş unsurlara kültürel anlamda yaklaşılmaktadır.

Reimann, Goodenough'un (1963) yapmış olduğu başka bir tanıma dayanarak, kültürde geçmişten gelen, yani veraset yoluyla aktarılanlar ile, bugünkü durum arasındaki analizlerden hareketle geleceğe yönelik bir senteze gitmektedir (Reimann, 1986):

"Ward Hunt Goodenough'un kültür tasarımına dayanarak kültürün, düşünce, bilinç ve davranımlar yapısı gibi, bilişsel standartlar gibi tanımlanması önerilebilir. Bu anlamda kültür, olan-durumların, olabilecek-durumların ve bunlarla ilgili yansımaların yapılmasına yönelik kararları verdirecek standartlardır."

Bu tanımda görüldüğü gibi bilişsel unsurların, geçmişten gelen ve şu an içinde bulunulan durum saptamaları ve bunların olabilecek duruma yönelik yordamalar yaptırdığını ortaya koymaktadır. Yani bilişsel unsurla sentezlenmiş bilinç ve davranımlar, kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Kültüre bir standartlar sistemi olarak tanım verilmiştir.

4.2. Yukarıda verilen ikinci soru literatürde şu şekilde cevaplanmıştır:

Okulun görevi açısından, kültürün hangi öğeleri yeni kuşaklara aktarılacaktır sorusu kesin bir yanıt bulamamaktadır. Eski yaşam biçiminin hangi temel unsurları yeni biçimle örtüşmektedir, sorusu burada yanıt bekleyen ve irdelenmesi gereken temel unsurdur. Bu irdilemede kültür boyutlarına, bir ufuk çizgisi içerisinde değinilmesi gerekmektedir. Burada ufuk çizgisi sözcüğü, bu tür "hayatî tanımlamalarda" (!) her şeyin somutlaştırılmadığı, bazen global yaklaşımların, yani öğeleri, belli şemsiyeler altına almanın bazı ana noktaların unutulma kaygısını gidereceği için, kasıtlı olarak kullanılmıştır.

İnsanın yaşam biçimi olarak kültür, kullanımıyla ve ilgili zamanın deneyim kazanılarak geçirilmesiyle yaşamı gerçekleştiren tüm alanları içermektedir. Bu açıdan yaklaşıldığında; İnsanın kendisini ve dünyasını anlaşılır yapan bilincini ve düşüncelerini çevresiyle paylaşılabilir hâle getiren, yaşamındaki dünya görüşünü tasarımıştıran kavramlarıyla ve anlamlarıyla birlikte dil, yaşamı kurallar altına alan ahlâkî normlar ve davranış örnekleri, kurtarılmış duygu olarak yaşamda görünmüş olanların ve davranışların bilinçli hâle geldiği duyuşsal ifade tarzla, insanlarla birlikleyken

davranışları belirleyen sosyal organizasyonlar, yani sosyal roller ve oyun kuralları, otorite ve güç kullanarak insan yaşamını düzene sokan hukuk ve politika kurumları (enstitü anlamında) cihazlar, üretim teknikleri, yönetim teknik ve uygulamaları ile dolu olan temel alanlar, geniş anlamda insanın kendi geçimini oluşturduğu ve bu geçimini akılla yönlendirdiği iş ve ekonomik yaklaşımları, insanın kendi yaşamındaki organlar olarak yarattığı tüm araç-gereçlerin, marinaların, otamatların ana kavram olarak yer aldığı teknikler (biyolojik organizma bunlarla yetinemez, doğal organlarının tamamlanması, gelişmesi, dinlenmesi için ve bu organların aslının yerine geçecek sanatsal alanlara gereksinimi vardır) ve son olarak; insanın yaşam ihtiyacını güçlendirmek için değil, ama kendi amaçları olarak yaşam olanaklarını yaygınlaştırmak için üretim yapan kurumlar ve işlevleri (sanat ve bilim, sosyal açıdan kendini ifade etme biçimleri örneğin, oyun ve spor, bayramlar ve tatiller gibi; bunun yanı sıra iç dünyasını belirleyerek tanrısal gücü ariyan ve onu bulan dinsel yaklaşımlar) kültür boyutlarıdır (Nieke, 2000). İnsandan insana iletilen veya yaratılan oluşumlar, bir bütünlük içerisinde; kültürün, insanın kendi yaşamını gerçekleştirdiği ve dünyaya gelen her insanın en az ölçüde eğitim hizmeti altında eğitildiği kapsamlı bir medya olarak tanımlanabilir.

Kültürün bu tür tanımı, ifade edilen unsurları ne bir etniğe ne de bir ulusa ve ne de bir dile bağlamaktadır. Kültürler arası sınırlar, dil sınırlarıyla, ülke sınırlarıyla veya halk ve halk grupları arasındaki sınırlar ile eş anlamlıdır. Bir ulus bir devlet içerisinde bu tür tanımdaki anlamda farklı kültürler olabileceği gibi ülke sınırlarını aşan kültür veya bir birinden çok farklı bölgelerde paralel kültürler bulunabilir.

4.3.Yukarıdaki üçüncü soru şu açıklamalarla cevaplanabilir:

Aynı ortamda etnik açıdan bir farklılık olmamasına rağmen birbiriyle çelişen kültür öğelerine dünyanın çeşitli bölgelerinde rastlanmaktadır. Eğitim plânlamalarında bu çelişen unsurlar eğitim psikolojisi açısından öğrenmeyle ilgili ön koşullara engel teşkil edeceklerinden hangi unsurun bir birini yapılandıracağı, eğitimle aktarılacak hangi unsurlarının birbirini sileceği konusunun sorgulanması gerekir. Çünkü grup içinde ve onunla birlikte yaşayan bireyi topluma uyumlandırma perspektifinden hareketle farklı

'yaşam dünyaları' olarak alt kültürlerden bahsedilebilir. Bu yaşam dünyaları, güncel bilgiler olarak "tanımlayıcı numunelere" sahiptir. Yaşayan unsur bunlarla dünyaya uyum yapar, algılarını ve davranmalarını yansıtarak yapılandırabilir.

Araştırmalı Kültür Bilimleriyle ilgili kültür kavramı, tanımlanan sosyolojik yapıdaki kategori ile özetlenecek olursa aşağıdaki şekilde bir tanım ortaya çıkacaktır (Nieke, 2000):

Kültür, içinde yasandan dünyanın kolektif tanımlayıcı numuneler (örnekler) bütünüdür. Felsefeci Oswald Schwemmer (1987), benzer ama farklı ön koşullardan hareket etmektedir:

"Bir kültür, algılarımızın ve konuşan davranışlarımızın özellikle de dilsel davranış biçimlerini oluşturan toplumsal uyum tarzı ile anlaşılabilir ve tanımlanabilir. Bu uyum örnekleri geçmişte biçimlenmiş ve bundan dolayı farklı toplum ve tarihlere oranla çok değişik hale gelmiştir. Bunlar, bağlantısız bir biçimde algılarımıza ve ifade dünyamıza aittirler. Çünkü bunlar hem yapılandırıcı biçimler olarak hem de bağlantısız açıklayıcılar olarak esas itibarıyla davranışlarımızı belirlerler. Herhangi bir toplumun kotlanmış uyumları, ilgili kültürün dünya bakışına yorum getiren bu bağlantısız uyumlar üzerinde yapılır. "

Bu açıklama ile birlikte Frank Vivelonun (1988) geliştirdiği temel unsurlar, bir kültürün belirlenmesine yardımcı olmaktadır. Vivelonun, 'totalistik' ve 'mentalistik' bakış açılarını birbirinden ayırmaktadır: Totalistik perspektif gözlenen 'sosyetenin' yani insan grubunun tüm yaşam tarzını yani metabiyolojik fenomenlerini kapsar. Bu tür bir topluluk, bu fenomenlerle doğal yaşam koşullarına olan uyumunu düzenler ve biçimlendirir. Buna karşılık mentalistik perspektif bunun için gerekli olan düşünce sistemini sınırlandırır, yani kolektif açıklama örneklerini getirir. Vivelonun, düşünce sisteminin gerçek etkisi ile uğraşmayan ancak buna göre doğru yapılan davranışlarla ilgili kural ve örneklerle uğraşan çalışmaları buna dahil etmektedir.

Kültür tanımlamasında yer alan "yaşanılan dünya" veya literatürdeki orijinal şekliyle 'yaşam dünyası' kavramı Alfred Schütz (1932) ve Schütz ve Luckmann (1979)

tarafından kullanılmıştır. Bu kavram, fiziksel ve sosyal çevreye uyumda yer alan bilgi bütününi içermektedir. Etnosentrizm ve her yerde kolaylıkla karşılaşılabilen düşmanlık fenomenlerini kültürlerle ilişkilendirmek için 'yaşam dünyası' kavramı kullanılmaktadır. Ancak yaşam dünyasının kapsadığı çerçeveyi, kültür kavramı içerisinde işleyebilmek için; onu, anavatan yerine kullanılan 'yaşanılan dünya' ve yabancı ülke anlamında kullanılan 'yabancı dünya' kavramlarından kesinlikle ayırmak gerekir. Çünkü yaşam dünyası, kültürle ve alt kültürlerle eş anlamlıdır: "Bir insanın veya bir grup insanın yaşam dünyası onları içinde yaşadıkları dünyaya uyumlandıran 'ifade örneklerinden' oluşmaktadır." Kültürü açıklayan metinlerde 'ifade örneği' kavramı da sıklıkla kullanılır (Nieke 2000;Theodor Litt 1919). Ancak bunu açıklayan kavram çalışmaları hâlen yeterli değildir. İfade örnekleri kavramı yerine insanın kendini ifade etmesini merkeze alan davranış sözcüğünün kullanılması, yetersiz kalmaktadır. Davranış sözcüğü yerine davranım sözcüğünün kullanılması daha yerinde olmaktadır. Davranım, davranıştan daha farklı olarak insanın anlamlar yüklediği dünyaya bir açıklama getirmektedir. Anlam içermeyen davranımlar olamaz. Davranımlar, bir etkiye karşılık olarak yansıtılmış davranışlardır. Davranımda yatan anlam, diğer birey veya bireyler tarafından anlama süreci yoluyla işlenebilir. İki kişinin, yani davranımı ortaya koyan ve bunu anlayan kişi, birbirini ilişkili hâle getirecek 'ifadelerden' hareket etme durumunda olmaları, anlamının temelini oluşturur. Bir davranımın bu tür ifadeleri kolektif ifade örnekleri ile eş anlamlı olan bireysel ifade örnekleri üzerinde yapılır. Yani bu örnekler, insan toplulukları tarafından bölümlere ayrılmıştır.

Temelde kolektif ifade örnekleri ile bireysel ifade örnekleri birbirlerinden ayrılmak zorundadır. Bireysel ifade örnekleri, gelişim süreci içerisinde, yani tek yönlü kimliğin sosyalizasyonu ve eğitimi sürecinde bireyi oluşturur. Bireyi dünyaya uyumlandıran tüm ifade örnekleri, üstlenilmiş örneklerdir yani başkaları tarafından kullanılmış ve kullanılıyor olanlardır. Başka bir uhdeyle bunlar kolektif ifade örnekleridir.

Bireysel ve kolektif olarak bölümlere ayrılmış ifade örneklerinden gelen gözlenebilir davranış ve davranımlarda ortaya çıkan hususu, Bourdieu (1982) sosyal gruplar için sınırlanılan Habitus kavramı ile açıklamaktadır. Eski Yunanca bir sözcük olan Habitus,

dış görünüş, bedenin özelliği, davranım anlamına gelmektedir. Toplum tarafından bölümlendirilmiş açıklayıcı örnekler tasarımı, dıştan tespit edilebilen davranımların (Habitus'un) nasıl psişik olarak içte yapılandığını, bunun kültür sınırları içerisinde nasıl sağlama olduğu, diğer kolektif unsurlar karşısında nasıl sınırlar oluşturduğu, toplumsal olarak nasıl yaygınlaştığı, gelenekselleştirildiği, değişmez hâle getirildiği, sosyalizasyon, eğitim ve öğretim aracılığıyla ve hatta uluslar arası yapılanmalarla bir kuşaktan diğer bir kuşağa özde bir değişiklik yapılmaksızın nasıl aktarıldığını tanımlamaktadır (Nieke 2000).

Clarke (1979) kültür kavramını toplum ve sosyete sözcüklerine yaklaşarak şu şekilde açıklamaktadır (Nieke 2000):

"Bir grup veya bir sınıfın kültürü, bir grup veya sınıfın özel ve anlaşılabilir yaşam tarzını, değerleri ve kurumlarda, toplumsal ilişkiler içerisinde, inanç sistemlerinde, gelenek ve göreneklerde objelerin kullanımında ve madde dünyasında bunların nasıl yapılandığı ile ilgili fikirleri kapsar. Kültür, yaşamın bu materyal ve toplumsal yapısının tanımlandığı özel bir biçimdir. Bir kültür; kendi parçacıkları ile ilgili hususları anlaşılabilir yapan "anlam haritalarını" içerir. Bu anlam haritasını insan yalın olarak belleğinde tutamaz. Bu haritalar, bireyi sosyal bireye dönüştüren sosyal organizasyon ve ilişkiler içerisindeki biçimlerde objektifleşmiştir. Kültür, bir grubun toplumsal ilişkilerini yapılandırma ve biçimlendirme türüdür. Aynı zamanda kültür, bu biçimlerin nasıl öğrenileceğini, anlaşılacağını ve yorumlanacağını açıklama tarzıdır. "

Anlam haritasının burada kullanılan ifadesi, anlam örneklerini tekrar iki açıdan ele almaktadır: Bireyin uyum yapma işlevi ve buna bağlı olmakla birlikte ilgili kültürün üstlenilmesi. Başka bir deyişle açıklama örnekleri, daima bireysel ve kolektif bölümlere ayrılır.

Sistem kuramları perspektifinden hareketle Bühl şu açıklamayı getirmektedir:

"Bu anlamda kültür, değişen ekolojik çevreyi diğer toplumların değişen hedef saptamalarına ve araçlarına uyum yapmada yetenekli kılan toplumca taşınan davranış örnekleri sistemidir. " (Nieke 2000)

Toplumun üstlendiği davranış örnekleri, kolektif açıklama örneklerini ortaya koyan tanımın ne anlama geldiğini farklı perspektiflerle açıklamaktadır. Bu bakış tarzı, bireyle ilgili anlam ve içerik üzerinde daha az durmakta, ama daha çok dünyaya uyum yapan davranım yolu gösteren içerik ve anlatımlarla türetilen etkilere dayanmaktadır.

Bazı literatürlerde kültüre bilişsel anlamda yaklaşılmakta ve kültür, yalnızca yemekten, giyim şeklinden mesleklere ve akrabalık ilişkilerine uzanan günlük davranış objelerini kapsamayan, ama bunların yanı sıra fikirleri, kurandan ve kültüre dahil olan kişilerin doğal düşünce içerisinde onları kuşatan dünyaya yayılan güncel bilgiler olarak anlaşılmaktadır. Bu açıklayıcı örnekler, gelenek ve sosyal içeriğin ölçütlerine göre günlük davranımları yönlendirir. Durumların ve roller arasındaki ilişkilerin yorumlanması ile ilgili iletişim davranışı içerisinde yer almış olan uyum çerçevesi olarak dil de ve yetişen kuşak olarak eğitim de günlük yapı içerisindeki bu çerçeveye dahildir. Buna göre davranım gösteren birey için kültür, bir sosyal sistemin anlamını çevrenin yapılanması ile ilgili kuralları, içermektedir. Davranışlardaki sosyal kurallar bütünü olarak kültür, sosyal sistem içerisinde bireyi iletişimde ve davranışlarda yetenekli hâle getiren somut uyum işlevlerini tek tek bireyler için yerine getirir. Kültür, insanlar tarafından yaratılan ve giderek daima insanlar tarafından biçimlendirilen yaşam alanlarını kapsar. Üretim araçları, sosyal ilişkiler, semboller ve kurumlar bu yaşam alanına ait unsurlardır (Boesch, Aktaran Otton ve Treueheit 1994). Kültürün özellikleri şu şekilde özetlenebilir (Otton ve Treueheit 1994):

Kültür, yapısal ve bireysel bileşenleri içerir.

Kültürü kuracak olan davranımlar, subjektif sezinlemelerle ve çevrenin yorumlanması ile bağlantılıdır ve kültür bunun için farklı görünüş biçimlerine sahip olabilir.

Kültür, bireylerin potansiyellerini biçimlendirip değiştirebilir.

4.4.Yabancı kavramı ile ilgili dördüncü soru literatürde şu şekilde cevaplanmaktadır:

Kendi kültürünün öğelerinin işlevselliğini biçimlendirmek, içinde bulunulan ve yaşanan unsurları algılayabilmek için, 'yabancı' ve 'yabancı ülkeden gelen' kavramlarını açıklamak yararlı olabilir. 'Yabancı' konusuna yaklaştıkça, ekstrem farklı görüşlerin var olduğu ve bu görüşlerin birbirinden çok farklı perspektiflerden geliştirilmiş olduğu tespit edilmektedir. Bu görüşlere dahil olan bir grup, antropolojik perspektifleri kullanır ve onların konulan yabancı korkusu ile yakın ilişkilidir. Diğer grup açıklamalar ise tarihî ve etnolojik açıyı kullanır. Buradaki çalışma, dolaylı bir biçimde yabancı konusuna yönelik olduğu için, 'tehdit edici', 'tehlikeli', 'aşılamazlık' türündeki sözcükleri merkeze alan açıklamalara gidilmesine gerek yoktur. Ancak 'günlük yaşam' veya eş anlamlı olan 'güncel yaşam' kavramlarından hareketle 'yabancı' veya 'yabancı ülkeden gelen unsur' konularını ana fikir hâline getiren açıklamalar üzerinde durmak, eğitimin önemini tartışmaya açmak için daha yerinde olacaktır. Güncel yaşam bir sistem örgütlemesi olduğundan kültürün önemli bir fenomenidir (=görüntü). Güncel yaşamla nasıl bütünleşilir sorusu, Max Weber'in kullandığı "sosyal davranımlar" kavramıyla insanı yüz yüze getirir, yani belli bir konu üzerinde günlük davranışlarımızı yapılandırma düşüncesiyle insan karşı karşıya kalır. Alfred Schütz'ün (1971) açıklamalarında olduğu gibi ve daha sonradan Envin Goflman'ın (1978) daha detaylı anlatımlarında karşılaşıldığı gibi günlük yaşantılar alışkanlıklara göre tasarlanır. Ancak, daima önceden belirlenmiş konuyla ilgili bir çıkış noktası vardır. Belirli bir hedef ve uygun araçlar kullanılarak günlük yaşantıda davranımlar ortaya konulur. Bu hedef ve araçların türüne göre farklı işlevler düşünülebilir. Bunlar, mevcut, erişilebilir ve kavranılabilir anlamda daha küçük veya daha büyük boyutlara sahip olurlar. Buna göre davranışlar, zamana, bölgeye ve içeriğe yönelik olarak yapılanmış görünürler. Konusal olarak önem dışında olan her şey, yabancı görünümündedir. Yani kısaca söylemek gerekirse, yabancı, konu dışı olandan daha farklı bir şey değildir. Yabancıyı kendi içinden çıkararak yabancı olmadığı ve sürekli olarak yabancı olamayacağını da vurgulamak gerekir. Modern yaşam, teknik, hukuksal, ekonomik ve sistemle ilgili bakış

açalarına göre yapılıdır. Buna göre konular, kendi etrafındaki durumlara göre merkezileşir. Bireysel hareket noktaları, konuları merkezileştiremez. Bu konular dönüşlü ve geçici unsurlarla ilişkili olup, başkası tarafından anlayışı ve uyumu gerekli kılar (Bukow, 1997).

Bu açıklamalara dayanarak 'yabancı' olmak veya 'bir süre yabancı kalmak' tehlikesinin birey için bir kimlik sorunu olduğu sosyopsikolojik açıdan ve bireyle ilgili olarak psikik açıdan ağırlık kazanmaktadır. Sisteme uzak olan her şey ve herkes yabancıdır. Genç kuşakların topluma yabancı olarak girmemesi ve yabancı kalmaması için, bu süreci çabuklaştırmak amacıyla kültür, sistemli olarak gençlere aktarılır (Bukow, 1997).

5. Yorum

Bu bölümde, araştırmayı oluşturan temel soruya, yani eğitim yoluyla aktarılması gerekli olan kültür öğelerinin tespitiyle ilgili yorumlar alt başlıklar hâlinde verilmiştir:

Dil: Yeni kuşakların anadil sorunlarını çözmesi gerekmektedir. Anadilin, resmi dille karıştırılmaması ve öncelikle öğretilmesi gereği dilbilim kuramlarında yer alır. Eğer ana dil ve resmî dil ayrımı bir toplum içerisinde yapılıyorsa, bireyin, geldiği ailenin etnik dilini ana dili olarak hangi koşulla olursa olsun öğrenmesi ve geliştirmesi gerekmektedir. Eğitim kurumları ana dilin geliştirilmesine yardımcı olur. Bu dilden elde ettiği yeterlilik ve yetiler doğrultusunda resmî dili ve ondan sonra diğer yabancı dilleri öğrenebilir. Okulun görevi resmî dili öğretmek ve öğrencilerde dil hazinesini geliştirmektir. Gelişim psikolojisi konusunda yapılan araştırmalara göre, ilkökul düzeyine gelmiş bir öğrenci o dili bilir, ama eksikliklerini okulda tamamlar. Resmî dili ana dil olarak geliştirmemiş öğrenciler için endüstrileşmiş ve bu sebeple işçi göçleri almış ülkeler dil teşvik derslerini ortaya koyarak resmî dili öğretirler. Dil, iletişim ve etkileşim, birbirlerinden ayıramayacak bir bütünlük sergiler. İletişim ve etkileşim türleri toplumlara göre farklılıklar sergileyebilir. Dil öğretiminde, bu çeşit üslup yaklaşımlarının eğitim hedefleri arasında yer alması önem taşır. Dil, kavramları ve anlamlarıyla birlikte işlenerek gençlerde yapılandırılır. Her türlü ders programları zorunlu olarak bu kavramları işleme durumundadır. Okul bireyi topluma

uyumlandırmak zorundadır. Topluma uyum sağlamada ilk temel faktörü, çoğunluğun konuştuğu dili eksiksiz konuşmaktır. Her bir ders programında yer alması gereken kavram haritaları aslında dil öğretiminde yer alan değişik hedef ve içeriklerdir.

Hoşgörü ve empati: Birey kimliğinin oluşmasında özellikle de ben-kimliğinin oluşmasında bu eğitim önemli rol oynar. Okullar, sosyal ilişkileri düzenleyen özel kurumlardır. Yakını tanımak ve onunla empati kurmak sosyalleşmenin temel taşıdır. Bireyin çevresini nasıl algılayacağı, algılama sonucunda bilinçli olarak yapılan davranımların nasıl anlamlarla yükleneceği eğitimin temel sorunudur. Bireysel ifade örnekleri okullarda gelişerek oluşur ve bireysel ifade örnekleri bireyde ben-kimliğini yapılandırır.

Doğaya dahil olma / kendini tanıma: Doğa, içinde bulunan ortam olarak birey üzerinde etkindir. Biyolojik özelliklerin devamlılığı ve doğa içinde bireyin var olma savaşı algılama yeteneğini öne alan temel bir faktördür.

Normlar / Değerler: İnsan-sosyal çevre ilişkisinden hareketle değerler oluşmuştur. Gelenekler ve töreler iç içe unsurlar olup sosyal yaşama düzen verirler. İçinde bulunulan zaman dilimine göre zorlanarak biçim değiştirirler. Bunlar bireyin içinde yaşayacağı çevrede olması gerekli olan ön koşul unsurlardır. Yeterli hâle gelen birey, ancak bu şekilde çevre koşullarına uyum sağlar. Moral anlamında kullanılan ahlâkî normlar, kültürün diğer kültür sınırlarıyla kesin ayrımını sağlar. Sosyal roller, kültürler arasındaki sınır taşlarıdır. Bir çok sosyal statünün hemen hemen tüm kültürlerde eş anlamlarla doldurulmasına karşılık, bu statüler altında oynanan sosyal roller büyük farklılıklar sergilemektedir. Hukuk ve politika da kültürlerin sınır taşlarıdır. Bir yabancı kültürden yaşantı yoluyla olmayıp, çeviri yoluyla alınan hukuk ve politik kurallar, giderek alt kültürleri birbirinden kesin çizgilerle ayırırken sosyal çatışmalara zemin hazırlar. Birey, kültürüne ve yabancı hukuk ve politik yapı altında toplumuna, uyum yapma ızdırabını çeker. Her türlü yasal yapılanma sebepleri, bireye okul aracılığıyla aktarılır. Toplum içerisindeki kurumlar norm ve değerlere göre oluşturulur. Birey kültürüne özgün her sosyal kurumun özelliklerini eğitim yoluyla edinmek

durumundadır. Bu boyutta yer alan eğitim hedeflerinde duyuşsal alan baskın nitelikte olmalıdır.

Topluma uygun tipik davranış örnekleri: Modern sosyal yapılanmalarda, toplum değişik etnik unsurlardan oluşmaktadır. Eğer alt kültür öğeleri olan tipik davranış örnekleri etnikle ilgili ise, o doğrultuda eğitim bireyi yeterli kılmalıdır. Ancak sadece etnik içinde yaşanılacaksa, ilgili uyum örnekleri okul tarafından etniğe göre aktarılırken, modern toplum içerisinde yer alınılacaksa, topluma göre verilir. Giyinme, ikamet etme, evlenme, aile içi yapılanmalar, arkadaşlık kurma, akrabalık ilişkileri, komşuluk ilişkileri, yemek yeme, selâmlaşma vb. gibi sosyal yaşam gereksinimleri yeni kuşaklara aktarılır. Bunlar her ne kadar bireysel gereksinimler olarak görülse de aslında kolektif gereksinimlerdir. Her toplumun kotlanmış davranış örnekleri vardır. En çarpıcı örnekler olarak; tokalaşma, selâmlaşmalarda kullanılan öpüşmeler, evet veya hayır anlamına gelen baş hareketleri vb. psikomotorik davranışlara dönüşmüştür. Bunun yanı sıra yukarıda açıklanan töreye bağlı olarak yapılan ikramlar, uluslara ve hatta alt kültürlere göre çeşitlilik gösterirler. Bu ikramlara gösterilen tepkiler, yine kotlanmış uyum örnekleridir. Bu uyum örnekleri yaşam koşulları tarafından belirlenir ve yaygınlaşır. Davranımlar, aslında bir liste oluşturur. Öğrencilere her bir aşamada yeni davranım listeleri verilir. Bilişsel alandaki örneğin bir fen bilgisi dersinden psikomotorik alandaki bir beden eğitimi dersine kadar ilköğretimden üniversiteye değin genç kuşaklara davranış listeleri plânlı bir biçimde aktarılır.

Düşünme yapısı: Bilinç ve algılamanın kültürlere göre farklı oluşumu söz konusudur. Yeni kuşaklara bilişsel standartlar iletilmelidir. Olan durum ve olabilecek durum arasındaki sosyal yansımalar, yani sentezleme yeteneği tarih öğretimi gibi programlarla yeni kuşaklara aktarılır.

Teknoloji: Kültürle ilişki içerisinde bulunan teknoloji, teknolojiden yararlanma ile ilgili sosyal yaklaşımlar, teknolojide yapılan yenilikler, yeni kuşaklara olduğu kadar yetişkinler için de vazgeçilmez bir eğitim faktörüdür.

Ekonomi: Eğitim - ekonomi ilişkisi ve kültür - ekonomi ilişkisi bir eğitim boyutudur. Değişen dünya karşısında eleman ihtiyacının giderilmesi ve bu konuda toplumun isteklerinin belirlenmesi, hedef analizleri içerik tespitlerinde temel faktörlerdir.

Sanat: Toplumun ve bireyin ifade örnekleri içersinde yer alan yine bireysel ve kolektif kabul edilen üretim biçimidir. Duyuşsal ve bilişsel alanın baskın olduğu eğitim işlevleri arasında yer alırlar.

Spor ve oyunlar: Kültüre göre biçimlenen bireysel ve kolektif işlevlerdir. Bir çok türü itibarıyla kültürler arası sınır taşlarını oluşturur ve bazı spor ve oyun aktiviteleri ulusal başlıklar altında anılırlar.

Bayramlar ve tatiller: Ulusal veya dinsel kökenli olmakla birlikte, bu tür zamanların değerlendirilmesinde kültür, gelenek ve görenekleriyle başlıca rolleri oynar. Bu töreye yönelik bu tür zamanları değerlendirmeye ilgili kolektif aktiviteler, giyim, yiyecek ve ziyaret biçimleriyle etnik karakterli farklılıklar sergilerler.

Din: Kültürün ve özellikle de inanç biçimleriyle alt kültürlerin belirleyici unsurudur. Belli bir din başlığı altında inanç türleriyle ayrıca farklılıklar ortaya çıkabilmektedir. Bu faktör, tarihte uzun geçmişe dayanan ve özellikle de informal eğitim koşulları altında genç kuşaklara aktarılır. Çağa göre yapılan yeni yorumlamalar, ayrıca devlet yapısı altında din algılanması, din aracılığıyla bireyin sosyalizasyonu ve dil, aile ilişkileri cinsiyet eğitimi, din dersi başlığı altında öğretim kurumlarında yapılır.

6. Sonuç

Genç kuşaklara aktarılması gereken kültür öğeleri, ender olarak disiplin alanları başlıkları altında belirgin bir biçimde yer alırken, çoğunlukla tüm ders programlarının hedeflerinden içeriklerine kadar yayılır, hatta ders programı çerçevesinde öğretmenlerin hazırladıkları ek içeriklerde de bulunurlar. Psikolojik ve içeriksel konu taksonomileri düzenlenirken, kültürel boyutlara geniş anlamda yer verilir. Ayrıca öğrenme matrisleri oluşturulurken (Ültanır 2000) "Hedef Alanları/Hedef Taksonomileri", "Topluma Yönelik Hedefler", "Mesleğe Yönelik Hedefler", "Kültüre Yönelik Hedefler" isimli

sütunlar, belirgin veya gizli olarak düşey ve yatay ilişkiler altında kültür unsurlarına göre kurulur.

Kaynaklar

- Becker, G. (2001). *Unterricht Planen Handlungsorientierte Didaktik*. Weinheim und Basel: Beltz Paedagogik.
- Bukow, W.D. (1997). *Fremdheitskonzepte in der Multikulturellen gesellschaft*. <http://www.uni-koeln.de/ew-fak/Sozio/ws0102/Fremdheit.pdf>
- Ertürk, S. (1972). *Eğitimde Program Geliştirme*. H.Ü. Basımevi, Ankara.
- Gofrman, E. (1978). *Interaktionsrituale*. Frankfurt: Über Verhalten in direkter Kommunikation.
- Greverus, I.M. (1982). *Plädoyer für eine multikulturelle Gesellschaft*. in Volker Nitschke (Hg.): *Multikulturelle Gesellschaft - multikulturelle Erziehung?* Stuttgart.
- Hohmann, M. (1983). *Interkulturelle Erziehung - Versuch einer Bestandsaufnahme*. in: *Ausländerkinder in Schule und Kindergarten*. (4), 4-8.
- Hohmann, M. (1983b) *Gibt es eine Didaktik für den Unterricht mit ausländischen Kindern?* in: *Verband Bildung und Erziehung* (Hg.): *Ausländerpädagogik an Universitäten*. Köln
- Nieke, W. (2000). *Interkulturelles Erziehung und Bildung*. Opladen: Wertorientierungen im Alltag..
- Oerter M. (2002). *Entwicklungspsychologie* Beltz PVU. Trier
- Schvvenmer, O. (1987). *Die Vielfalt der Kulturen und die Einheit der Wissenschaft*. in: Sebastian Müller-Rollig (Hg.) Stuttgart: *Das Bildungswesen der Zukunft*.
- Otten, H. und Treuheit W. (1994). *Interkulturelles Lernen in Theorie und Praxis*. Opladen: Ein Handbuch für Leske Budrick. Hg. V.
- Reimann, (H). (1986). *Die Vitalität "autochthoner" Kulturmuster*. Zum Verhältnis von Traditionalität und Moderne, in: Neidhardt u.a. (Hg.). Opladen: *Kultur und Gesellschaft*.
- Schütz, A. (1971) *Das Problem der Relevanz*, Frankfurt: Suhrkamp.

- Ültanır, G. (1997). Öğrenme Kuramları. Hatipoğlu Matbaası, Ankara.
- Ültanır, G. (2000). İçeriksel Konu Taxonomileri ve İlgili Alanları, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 20, (2), 65-75.
- Ültanır, G. (2000). Öğrenme Matrisi ve Yapısı, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (1), 1.
- Variş, F. (1994). Eğitimde Program Geliştirme Teori ve Teknikleri. Alkım Kitapçılık Yayıncılık, Ankara.
- Vivelo, F.R. (1988). Handbuch der Kulturanthropologie. München.
- Walter B. (1987). Kultunvandel. Für eine dynamische Kultursoziologie. Darmstadt.